

УДК 630*338.2 Доц. О.В. Дячишин, канд. екон. наук – НЛТУ України, м. Львів

РЕФОРМУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Розглянуто значення лісів для економічної, екологічної, соціальної сфер та передумови для реформування лісового господарства України. Запропоновано способи вирішення проблем лісового господарства. Здійснено аналіз впровадження заходів, запланованих Концепцією реформування та розвитку лісового господарства. На прикладі підприємств Львівського ОУЛМГ, розглянуто використання підрядних організацій на лісозаготівельних роботах.

Ключові слова: лісове господарство, реформування, конкурентні засади надання послуг.

Постановка проблеми. Лісове господарство має особливе значення для економічної, екологічної, соціальної сфер людського суспільства. Ліси є джерелом економічних статків для населення у лісових районах, часто там лісові підприємства є чи не єдиними бюджетоутворювальними структурами. Успішне функціонування лісових підприємств є запорукою соціального добробуту у таких районах, оскільки певною мірою забезпечують роботою і створюють умови для уникнення внутрішньої та зовнішньої міграції працездатного населення. Це також позитивно впливає на соціально-моральний клімат сімей.

Централізоване планування, у якому десятиліттями перебувала економіка України, було приречене на невдачу, оскільки внаслідок відсутності приватної власності та конкуренції спричиняли недостатню підприємливість. Макроекономічні процеси, які відбулися у нашій країні у дев'яностих роках, коли усі чекали швидкого наслідку від впровадження ринкової економіки та проведення реформ, не дали позитивного результату. Як слушно зауважив Джозеф Стігліц, лауреат Нобелівської премії з економіки, ринкові реформатори "прагнули дістатися до капіталізму навпростець, створюючи ринкову економіку без її базових інституцій" [12]. Не було створено тих правових і регуляторних основ, які забезпечували б дотримання порядку під час таких реформ у національній економіці. Глобалізація світової економіки зумовлює вплив на економіки всіх країн, зокрема, і на лісове господарство. Тому економічні критерії доступності лісових ресурсів в Україні також змінилися. Потрібно шукати нові підходи для забезпечення конкурентних цін на послуги та продукцію.

Поруч із такими важливими функціями лісів як забезпечення місцевих громад доходами для задоволення економічних потреб людей, на сьогодні особливо нагально постало питання виконання лісами екологічної функції. Останні події, зумовлені зміною клімату, а саме – буревії, смерчі, вітроломи, нетипові для України погодні умови, засухи – дедалі більше тривожать людей. Посилюється розуміння того, що ці проблеми є досить серйозними і для пом'якшення їх впливу ліси мають важливе значення. Ліси володіють киснеутворювальними, протиерозійними, водорегулятивними, кліматорегулятивними, рекреаційними властивостями. Проте неправильне ведення лісового господарства призводить до виснаження лісів і погіршення їх екологічної функції.

Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (FAO) наголошує на особливому значенні лісів для отримання соціально-еконо-

мічних вигод для місцевого населення [11]. Зокрема, відзначається велике значення лісів для забезпечення харчами, енергією та житлом; для захисту від ерозії ґрунту. Очевидно, що за умови правильного управління ліси можуть сприяти сталому розвитку та забезпечити більш "зелену" економіку.

Все це спричинило потребу проведення реформ у лісовому господарстві. В умовах реформування лісового господарства важливо не нашкодити жодній сфері використання лісів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання реформування лісового господарства України є актуальною темою для наукових досліджень останніх двох десятиліть, про що свідчить аналіз публікацій [1-3, 5, 6, 9, 10]. Так, проф. І.М. Синякевич вважає, що насамперед реформі підлягає система фінансування лісового господарства. Плата за спеціальне використання лісових ресурсів не повинна відраховуватися в бюджет, а включатися до валового доходу підприємства. Дотації з держбюджету потрібно надавати підприємствам лісового господарства за стабільними нормативами на відтворення та охорону лісів. Особливу увагу доцільно приділити екологічним стандартам у процесах відтворення і використання лісових ресурсів [3].

Серед сценаріїв реформування лісового господарства України А.М. Дейнека розглядає американський, німецький, польський, фінський, український, та сценарій НЛТУ України [9]. Ці сценарії відрізняються системами оподаткування, фінансування та організацією лісового господарства. Дослідник вважає, що пріоритетні напрями реформ лісового господарства можна виявити за допомогою експертного методу оцінювання сценаріїв. Професор Є.В. Мішенін вважає необхідною в умовах реформування та ринкової орієнтації організації лісового господарства емокалізацію всіх виробничих процесів [6].

Мета дослідження – визначення основних результатів здійснення реформи лісового господарства та виявлення вузьких місць на лісових підприємствах.

Виклад основного матеріалу. До основних завдань Концепції реформування та розвитку лісового господарства, схваленої Кабінетом Міністрів України від 18 квітня 2006 р., відносять: розроблення критеріїв (показників) ефективного управління лісами; збільшення лісистості території до науково обґрунтованого рівня; нарощування ресурсного та екологічного потенціалу лісів; збереження біологічного різноманіття лісових екосистем; підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів навколишнього середовища, зростаючого техногенного навантаження, змін клімату; ефективне використання лісових ресурсів в умовах ринкових відносин; удосконалення фінансово-економічного механізму; забезпечення самоокупності та прибутковості ведення лісового господарства в лісозабезпечених регіонах; сприяння вирішенню соціально-економічних проблем територіальних громад; посилення правового захисту працівників лісової охорони [7].

Основними причинами виникнення проблем є: недосконалість фінансово-економічного механізму розвитку лісового господарства та податкової бази, яка не враховує довготерміновості у вирощуванні лісу; багатовідомча система управління лісами; недоцільне поєднання лісогосподарськими підприємствами функцій з ведення лісового господарства та перероблення деревини; відсутність

економічного механізму стимулювання запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів; значний обсяг незаконних рубок, недосконалий перерозподіл земель лісового фонду; зростання техногенного навантаження на лісові екосистеми. У Концепції передбачено такі способи вирішення проблем лісового господарства: підвищення ефективності управління лісовим господарством; реформування економічної та фінансової системи; удосконалення системи ведення лісового господарства; ефективне використання лісових ресурсів; міжнародне співробітництво.

Підвищення ефективності управління лісовим господарством, запропоноване у Концепції шляхом запровадження принципів невиснажливого лісокористування та екосистемного підходу в процесі реформування і збалансованого розвитку лісового господарства, частково втілено у Правилах поліпшення якісного складу лісів [8]. Правила поліпшення якісного складу лісів передбачають, що рубання формування та оздоровлення лісів проводять способами, що не спричиняють ерозії ґрунтів, пошкодження дерев, які залишаються для подальшого росту, унеможливають негативний вплив на стан лісів і водоймищ, забезпечують поступове відтворення і формування лісів, близьких до природних, постійне підтримання стійкості деревостанів.

Усунути підпорядкованість лісів великій кількості відомств (близько 50 міністерств, відомств і організацій) і передати до сфери управління Державної лісової агенції для ведення лісового господарства досі, на жаль, не вдалося. Забезпечувати охорону та відтворення лісів у межах населених пунктів і лісів, які створені або створюються на землях приватної форми власності підприємствам лісового господарства, виявилось непотрібним, оскільки в Україні дотепер не забезпечено нормативно-правової бази для створення лісових насаджень на приватних землях і поодинокі спроби ентузіастів у цій сфері наштовхнулися на непереборні перешкоди. Проведення ефективного моніторингу лісів зводиться до визнання громадськості незадовільного екологічного стану насаджень. Екологічне виховання населення, інформування громадськості про стан лісового господарства Державна агенція лісових ресурсів здійснює через свій офіційний сайт та передачу на телебаченні. Наскільки незначна частина суспільства зазнає такого виховного впливу, стає зрозумілим після відвідування доступних широкому загалу громадських місць відпочинку на узліссях, берегах річок та озер. Побутове сміття після відпочинку на берегах водойм, браконьєрське виловлювання риби забороненими засобами та незаконне полювання демонструють низьку екологічну свідомість громадян.

Реформування економічної та фінансової системи ведення лісового господарства передбачало: створення конкурентних засад надання послуг лісовому господарству; удосконалення порядку визначення та справляння плати за використання лісових ресурсів; розроблення методики розрахунку розміру плати за використання земель лісового фонду для потреб рекреації, мисливського господарства, промислової заготівлі грибів, ягід, лікарської сировини тощо; розроблення методики розрахунку розміру плати за використання земель лісового фонду для потреб рекреації, мисливського господарства, промислової заготівлі грибів, ягід, лікарської сировини тощо.

Створення конкурентних засад надання послуг лісовому господарству на практиці означає залучення до лісозаготівельних робіт підрядних організацій, в основному – це бригади чи окремі фізичні особи-підприємці на спрощеній системі оподаткування. Найчастіше у такій ролі виступають колишні працівники цього підприємства. У табл. зроблено аналіз використання підрядних організацій на лісозаготівельних роботах підприємствами Львівського обласного управління лісового та мисливського господарства.

Табл. Використання підрядних організацій на лісозаготівлі у Львівському ОУЛМГ у 2013 р.

Назва підприємства	Об'єм заготовленої деревини, тис. м ³			Частка від підрядних організацій, %
	всього	власними засобами	підрядними організаціями	
ДП "Бібрське ЛП"	39,9	8,0	31,9	80,0
ДП "Боринське СЛП"	25,1	1,1	24,0	95,7
ДП "Бродівське ЛП"	194,2	194,2	0,0	0,0
ДП "Буське ЛП"	50,0	0,0	50,0	100,0
ЛП "Дрогобицьке ЛП"	66,1	62,8	3,3	5,0
ДП "Золочівське ЛП"	53,3	13,9	39,4	74,0
ДП "Львівське ЛПГ"	27,2	0,0	27,2	100
ДП "Жовківське ЛП"	58,8	16,1	42,7	72,7
ДП "Рава-Руське ЛП"	85,9	0,0	85,9	100,0
ДП "Радехівське ЛП"	57,2	13,4	43,8	76,6
ДП "Самбірське ЛП"	55,9	0,2	55,7	99,7
ДП "Сколівське ЛП"	91,5	4,7	86,8	94,9
ДП "Славське ЛП"	107,8	46,8	61,0	56,6
ДП "Старосамбірське ЛП"	47,0	5,9	41,1	87,5
ДП "Стрийське ЛП"	87,5	0,0	87,5	100,0
ДП "Турківське ЛП"	36,3	16,6	19,7	54,3
Львівський ЛННЦ	2,1	2,1	0,0	0,0
Разом	985,8	329,0	656,8	66,7

Як бачимо з таблиці, зовсім не використовує послуги сторонніх організацій ДП "Бродівське лісове господарство", яке має сформовані традиції комплексного підприємства з великим виробничим циклом. Значна кількість підприємств майже повністю відмовилася від заготівлі деревини власними засобами.

Для вдосконалення порядку визначення та справляння плати за використання лісових ресурсів Податковий кодекс України (розд. XVI "Збір за спеціальне використання лісових ресурсів") визначає платників збирання (стосується також фізичних осіб-підприємців), розширює об'єкт оподаткування (деревина від заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення у віці понад 40 років). На деревину, заготовлену під час вибіркового рубання: головного користування – ставки збирання знижуються на 20 %, а заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей (у деревостанах віком понад 40 років – доглядові рубання, вибіркові санітарні рубання, вибіркові лісовідновні, рубання, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні та переформування) – на 50 %. Таким чином відбувається стимулювання вибіркового рубання, які краще впливають на довкілля, ніж суцільні.

Висновки. Внаслідок запровадження Концепції реформування та розвитку лісового господарства України (2006 р.) відбувається зменшення обсягів суцільних рубань, заміна їх на поступові і вибіркові. Існує тенденція збільшення частки виконання робіт у лісовому господарстві сторонніми організаціями, часто – приватними підприємцями, проте створення конкурентних засад надання послуг не завжди забезпечується. Порядок справляння плати за використання лісових ресурсів істотно не змінився, окрім зниження ставок збирання на деревину, заготовлену під час вибіркового рубання, що може стати одним з дієвих інструментів для надання переваги вибіркового рубання над суцільними в умовах прозорості економічних та правових відносин. Концепція електронного обліку лісів на практиці зводиться до маркування лісоматеріалів круглих на верхніх складах за допомогою встановлення чіпів, введення вручну основних таксаційних параметрів та визначення об'ємів сортиментів.

У зв'язку з недостатнім впливом таких зрушень на ефективне управління лісовим господарством, розробляють нову концепцію реформування галузі [4]. Значну увагу приділяють зменшенню кількості підпорядкованості відомствам; розробленню механізмів задоволення внутрішнього попиту на сировину з боку деревообробних підприємств; інституційній реформі відокремлення функцій законотворення і державного контролю від функцій ведення лісового господарства; забезпечення переходу на еколого-орієнтовані високомеханізовані методи ведення лісового господарства; розробленню нових правил торгівлі необробленою деревиною; забезпеченню доступу до деревної сировини на засадах справедливої конкуренції, формуванню реєстру непродуктивних земель сільськогосподарського призначення, які можуть бути використані для вирощування багаторічних енергетичних культур і плантацій верби й тополі.

Література

1. Дейнека А.М. Соціально-економічні передумови реформування системи управління лісовим господарством / А.М. Дейнека // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – В 6-ти т. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ. – 2009. – Т. VI, вип. 252. – С. 1517-1525.
2. Дячишин О. Особливості соціальної відповідальності у лісовому господарстві / О. Дячишин // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.3. – С. 213-219.
3. Екологізація лісокористування в контексті подолання глобальних екологічних загроз / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. І.М. Снякевича. – Львів : Вид-во "Камула", 2014. – 592 с.
4. Концепція реформування лісового господарства України. Проект. Обговорено 27.04.2015 на засіданні Координаційної Ради при Держлісагенстві України. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=148451&cat_id=134717
5. Снякевич І.М. Лісова політика: теорія і практика : монографія / І.М. Снякевич, І.П. Соловій, О.В. Врублевська, А.М. Дейнека; за наук. ред. проф., д-ра екон. наук І.М. Снякевича. – Львів : Вид-во ЛА "Піраміда", 2008. – 612 с.
6. Мішенін С.В. Еколого-економічні та соціальні орієнтири лісоресурсного розвитку на підприємницьких засадах / С.В. Мішенін, Г.А. Мішеніна, І.Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 3(51). – С. 3-10.
7. Про схвалення Концепції реформування та розвитку лісового господарства: Розпорядження Кабінету міністрів України від 18 квіт. 2006 р., № 208-р. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.
8. Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р., № 724. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF>.

9. Снякевич І.М. Лісова політика : підручник / І.М. Снякевич, А.М. Дейнека, І.П. Соловій. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Знання", 2013. – 323 с.

10. Снякевич І. Національна політика в лісовому господарстві у контексті глобальних екологічних загроз / І. Снякевич // Економіка України : політико-економ. журнал. – 2012. – № 4. – С. 61-68.

11. Состояние лесов мира 2014. Приумножение социально-экономических выгод, обеспечиваемых лесами : информ.-аналит. матер. – Рим : Вид-во ФАО, 2014. – 160 с. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.fao.org/3/a-i3710r.pdf>.

12. Стігліц, Джек. Глобалізація та її тягар : пер. з англ. – К. : Вид. дім "КМ Академія", 2003. – 252 с.

Дячишин О.В. Реформирование лесного хозяйства Украины: последствия и проблемы

Рассмотрено значение лесов для экономической, экологической, социальной сфер и предпосылки для реформирования лесного хозяйства Украины. Предложены способы решения проблем лесного хозяйства. Осуществлен анализ внедрения мероприятий, запланированных Концепцией реформирования и развития лесного хозяйства. На примере предприятий Львовского ОУЛМХ, рассмотрено использование подрядных организаций на лесозаготовительных работах.

Ключевые слова: лесное хозяйство, реформирование, конкурентные принципы предоставления услуг.

Dyachyshyn O.V. Reformation of Forestry of Ukraine: Consequences and Problems

The paper considers the importance of forests for economic, environmental and social spheres, the preconditions for reforming forestry of Ukraine. Methods of solving problems in forestry have been proposed. The implementation of measures scheduled by the Concept of Reformation and Development of Forestry has been analyzed. The use of contracting organizations for forest harvesting operations has been examined on the example of enterprises subordinated to the Lviv Regional Forestry and Hunting Administration.

Keywords: forestry, reformation, competitive principles, provision of services.

УДК 631.1.017.3:711.454

Ст. наук. співроб. Н.В. Палапа, д-р с.-г. наук –
Інститут агроекології і природокористування НААН України

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Наведено порівняльну характеристику розвитку сільських територій в Україні та зарубіжних країнах, подано основні напрямки діяльності Спільної Аграрної Політики (САП), на базі якої здійснюється аграрна політика Європейського Союзу. Показано роль сільськогосподарських кооперативів у вдосконаленні реалізації та збуту сільськогосподарської продукції. Розглянуто механізми реалізації програм розвитку сільських територій та напрямки діяльності уряду країн Європи та світу. Окреслено можливі перспективи збалансованого розвитку сільських територій для України через вдосконалення нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: сільські території, збалансований розвиток, аграрна політика, нормативно-правове забезпечення, сільськогосподарські кооперативи.

Постановка проблеми. У зв'язку з перспективами інтеграції України до європейської спільноти дедалі більшої актуальності набувають питання, пов'язані з адаптацією вітчизняної аграрної політики до вимог Спільної аграрної політики (САП) ЄС. Нині сільські території України продовжують занепа-